

IN MEMORIAM PAUL RICŒUR (1913 – 2005)

Francúzsky filozof P. Ricœur, ktorý zomrel 21. mája tohto roku vo svojom dome na predmestí Paríža (Chatenay-Malabry), patrí ku generácii filozofov ako J.-P. Sartre, M. Merleau-Ponty alebo E. Levinas. Narodil sa 27. februára 1913 vo Valence (depart. Drôme v juhovýchodnom Francúzsku).

Po štúdiách na Univerzite v Rennes (Bretónsko) bol v r. 1940 – 1945 vojnovým zajatcom v Nemecku. Už v zajateckom tábore sa vyznamenal priekopníckym a pozoruhodným prekladom 1. zväzku Husserlových *Ideen* do francúzštiny (Paríž 1950). Potom vyučuje filozofiu na univerzitách v Štrasburgu, Paríži (Sorbona), v Nanterre, kde je v r. 1966 spoluzakladateľom a dekanom novej filozofickej a spoločensko-vednej fakulty – a v zahraničí (Lovaň, Ženeva, Montreal a Chicago). Ako vedúci vedecký pracovník CNRSu (pendant našej SAV) bol dlhoročným riaditeľom Strediska fenomenologických a hermeneutických výskumov čiže Husserlovho archívu v Paríži a činný aj ako organizátor medzinárodného filozofického života v najvyššej funkcii predsedu Medzinárodnej federácie filozofických spoločností (FISP) na prelome 70. a 80. rokov minulého storočia. Od r. 1983 bol emeritovaný, avšak naďalej veľmi činný ako konzultant, filozofický spisovateľ a prednášateľ vo Francúzsku i mimo neho, a to prakticky až do konca života. Svedčí o tom posledné dielo deväťdesiatjedenročného filozofa *Dráha uznania (Parcours de la reconnaissance)*, ktoré vyšlo v minulom roku. Toto dielo nadväzuje bezprostredne na predchádzajúcu prácu *Pamäť, dejiny, zabudnutie (La Mémoire, l'Histoire, l'Oubli)*, 2004), ktorú možno pokladať za „sumu“ Ricœurovho myslenia.

Vyšiel z francúzskej tradície (J. Nabert, G. Marcel, E. Mounier), ktorú postupne obohatil frekventovaním nemeckej fenomenológie (Husserl, Jaspers, Heidegger, Gadamer) a o americkú filozofiu štátu a práva (Rawls, Dworkin, Ch. Taylor). V neposlednom rade treba spomenúť jeho teoretické a metodologické rozborly metafory fikčnej a historickej narácie, kde taktiež badať anglosaský vplyv (N. Frye, A. Danto, G. H. von Wright), o psychoanalýze a biblickej exegéze ani nehovoriac. Z tohto stretnutia rôznych filozofických kultúr, problematik a náboženských postojov sa zrodilo originálne, kresťanský orientované myslenie – Ricœur bol protestantom –, snažiace sa odhaliť tak v ľudskom konaní, ako aj v textoch, ktoré ho odrážajú, rôzne modalitty toho istého zámeru, v ktorom Ricœur vidí podstatu ľudskosti: produkovať zmysel.

Ako pedagóg sa angažoval aj v rôznych myšlienkových a spoločenských zápasoch, napríklad v hnutí okolo časopisu *Esprit*, v májových udalostiach r. 1968, v reforme univerzity, takže jeho dielo obohacujú početné úvahy a objasnenia na poli politickom, sociálnom, pedagogickom. Ideovým základom týchto udalostí, ktoré ho napokon prinútili k „exilu“, sú Marx, Nietzsche a Freud. To ho zas podnietilo skúmať ich na základe charakteristiky, ktorá im je podľa neho spoločná: sú to „učitelia po-

dozrievania“.

Fenomenológia mu metodologicky pomôže prekonať prvú „existencialistickú“ fázu v smere „fenomenologickej ontológie“. Husserlovej fenomenológii je venovaná aj jeho doktorská dizertačná práca *Filozofia vôle* (*Philosophie de la volonté*, 1949, čes. Praha 2001), v ktorej aplikuje metódu eidetického opisu na fenomén vôle. Ten na jednej strane umožňuje prístup k „mystériu tela“ a na strane druhej hlbšie pochopiť pojem slobody.

Ak je *Filozofia vôle* ešte fenomenologická, jej pokračovanie *Konečnosť a vina* (*Finitude et culpabilité*, 1960), a najmä jej druhá časť *Symbolika zla* (*Symbolique du mal*) ohlasuje „hermeneutic turn“ – *Symboly nás nútia myslieť* (*Le symbole donne à penser*). A čím bola pre Husserla fenomenológia, tým je pre Ricœura symbolika. Táto hermeneutická orientácia napokon prevládne a plánovaná tretia časť *Filozofie vôle* o „transcendencii“ už svetlo sveta neuzrie. Nahradia ju čisto hermeneutické práce: *O interpretácii. Esej o Freudovi* (*De l'interprétation. Essai sur Freud*, 1965; *Konflikt interpretácií; Eseje o hermeneutike Conflit des interprétations. Essais d'herméneutique*, 1969).

Ricœur sám odvodňuje svoj obrat takto: psychické fenomény nie je možné skúmať priamo, ale len nepriamo, cez jazyk, skúmajúc vzťah medzi rečou a konaním, čo ho privedie do lona analytickej filozofie (Wittgenstein, Austin, Strawson). Husserlovu fenomenológiu však neopustí úplne: predikatívna štruktúra textov predpokladá predpredikatívnu skúsenosť, a naopak, fenomenológia je neredukovateľným predpokladom hermeneutiky.

Z jeho výskumného seminára konaného v r. 1974 – 1979 na pôde Husserlovho archívu a venovaného filozofii konania, dejín a najmä problematike imaginácie a narácie vzíde tetralógia v troch zväzkoch: *Čas a rozprávanie* (*Temps et récit I*, 1983; čes. Praha 2000), II: *Konfigurácia vo fikčnom rozprávaní* (*La configuration dans le récit de fiction*, 1984; slov. Bratislava 2004); III: *Rozprávaný čas* (*Le temps raconté*, 1985).

Ricœur sa inak vždy zaujímal o dianie aj u nás, a to vďaka známosti s J. Patočkom a jeho dielom, v ktorom videl prínos aj pre západnú filozofiu, a najmä jeden zo zdrojov obnovy súčasnej morálnej a politickej filozofie. Jeho angažovanosť ho privedie v r. 1980 do Prahy, ktorú potom navštívi viackrát v preoblečení turistu v rámci tzv. „lietajúcej univerzity“, ktorá sa zrodila z Patočkových súkromných seminárov. Nie je preto náhoda, že Ricœur sa v r. 1993 stane prvým nositeľom ceny Karola IV. Nasledujú ďalšie dve prestížne ceny: japonská Cena Kjoto v r. 2000 a americká Klugeho cena v r. 2004.

A keď sa na Ústave vied o človeku (IWM) vo Viedni založil cyklus *Patočka Memorial Lecture* v r. 1987 (ktorý začal H.-G. Gadamer), prirodzene sa počítalo aj s vystúpením Ricœura, ktorý v r. 1990 aj prehovoril na tému *Osoba: jej etická a morálne štruktúra* (*The Person: Its Ethical and Moral Structure*). Na Slovensku bol P. Ricœur iba duchom, pri príležitosti sympózia na tému *Etika a politika*, konanom v apríli toho istého roka v Bratislave; (svoj rovnomenný príspevok zaslal, bol prečítaný a vyšiel aj v slovenskom preklade.)

Praha, Viedeň, Bratislava – tieto zastávky naznačujú etickú problematiku, ku ktorej sa vracia v poslednej dobe, a to tým viac, že Heidegger jej, podľa jeho slov nevenoval dostatočnú pozornosť. Pred očami interpretátora sa tak na jednej strane odvíja dlhé itinerárium, na začiatku ktorého je filozofia vôle, a na druhej strane klenba etického kozmu. Toto zatiaľ u nás málo známe, a pritom rozsiahle a originálne dielo – vyše dvadsať väčšinou viacväzkových prác a niekoľko stovák článkov – čaká na svoje zhodnotenie aj v samotnom Francúzsku.

Jozef Sivák

Mgr. Jozef Sivák, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR